

Construir el futur de la llengua catalana. Un enfocament global

*Building the future of the Catalan language.
A comprehensive approach*

Isidor MARÍ
Institut d'Estudis Catalans

Data de recepció: 8 de març de 2021

Data d'acceptació: 3 de maig de 2021

RESUM

Davant la reaparició del debat sobre el futur del català com a llengua amenaçada, aquest article analitza i pondera les raons que ho justifiquen i argumenta que l'ús interpersonal de la llengua no té, per si sol, la capacitat de modificar les tendències adverses. Cal incidir en les polítiques de les institucions internacionals, estatals i subestats i modificar el funcionament lingüístic de les organitzacions de tot tipus. En conclusió, es proposa una àmplia conjunció d'esforços per tal de revertir el declivi actual.

PARAULES CLAU: llengua catalana, diversitat lingüística, llengua amenaçada, ús lingüístic interpersonal, política lingüística institucional.

ABSTRACT

Given the resurgence of the debate on the future of Catalan as an endangered language, this paper analyzes and weighs the reasons that justify this concern and argues that the interpersonal use of the language does not have, in itself, the capacity to modify the adverse trends. It is necessary to influence the policies of international, state and sub-state institutions and to change the linguistic functioning of organizations of all kinds. In conclusion, a broad combination of efforts is proposed to reverse the current decline.

KEYWORDS: Catalan language, linguistic diversity, endangered language, interpersonal linguistic behavior, institutional language policy.

INTRODUCCIÓ

Recordant la idea del doctor Antoni M. Badia i Margarit (1920-2014) —de qui hem commemorat fa poc el centenari— que ciència i passió han anat sempre entrelaçades en la lingüística catalana moderna, aquest article¹ vol ser una invitació a la recerca implicada en els projectes democràtics col·lectius i, alhora, una reivindicació de la política i la planificació lingüístiques al servei del pluralisme equitatiu. Especialment ara que tornem a sentir veus d'alarma sobre el futur del català, convé valorar en quina mesura es pot dir que és una llengua amenaçada en el context global de diversitat lingüística i cultural i en quina mesura el seu futur depèn dels usos interpersonals, del lideratge de les institucions —internacionals, estatals i territorials— i del funcionament lingüístic de les organitzacions de tot tipus que vertebrin la societat i modelen els diversos comportaments individuals, també els lingüístics.

En qualsevol cas, sembla imprescindible obrir un ampli debat sobre les formes d'actuació concertada que poden assegurar el futur del català en aquest nou context plurilingüe.

EL MOMENT ACTUAL: ÉS IMMINENT L'AMENANÇA D'EXTINCIÓ?

Novament² ressonen veus d'alarma per l'amenaça d'extinció del català, que podria ser irreversible en cosa de vint anys, segons un llibre recent de Junyent i Zaballa (2020). Si l'emergència és tan extrema, però, n'hi ha prou amb la proposta de mantenir sempre el català en les converses individuals?

Altres veus han alertat dels obstacles a l'ús social del català i de les deficiències creixents en la qualitat de la llengua (Vidal, 2018, per exemple).

Compartim bona part d'aquestes preocupacions. Cal actuar amb diligència per assegurar el futur del català i, certament, al capdavant tot depèn de la suma dels comportaments individuals. Però el futur de la llengua depèn sobretot dels contextos econòmic, social, organitzatiu i polític, del marc de pluralisme lingüístic en què es configuren aquests comportaments individuals.

Encara més: la crisi del català és l'expressió local de la crisi global de la diversitat lingüística i cultural, que, al seu torn, es vincula a altres emergències globals —climàtiques, ecològiques, humanitàries— i, en definitiva, a la crisi mundial de la governança democràtica.

I, com més crítica i global és l'emergència, més sistemàtica i general ha de ser també l'estratègia per a fer-hi front. És imprescindible l'acció col·lectiva i la planificació

1. El text correspon a la conferència inaugural del IV Congrés de l'Associació de Joves Investigadors en Llengua i Literatura Catalanes, Universitat de Barcelona (30 setembre 2020).

2. A l'inici dels anys noranta, un llibre de Prats, Rafanell i Rossich (1990) va suscitar un debat semblant. Dotze anys més tard, unes declaracions de Joan Solà i Quim Monzó insistien en l'amenaça d'extinció del català. M'hi vaig referir a Marí (2003).

democràtica del plurilingüisme; una amenaça complexa no es resol tan sols amb una recepta simple, com la de parlar sempre en català, per més que sigui encertada i necessària.

D'altra banda, les previsions sobre el futur del català s'han de fonamentar. El futur de la llengua no es pronostica: es construeix. Hi ha previsions, com les de la meteorologia, que són pronòstics d'uns fets que no depenen de la nostra voluntat i davant dels quals només podem adaptar-nos-hi. El futur de la llengua, en canvi, depèn de tendències que no sols podem conèixer, sinó que en bona part també podem modificar. Depèn de la nostra intervenció col·lectiva i sistemàtica sobre les tendències evolutives actuals.

La pregunta no és «què passarà amb el català?», sinó «què volem que passi amb el català?, què hem de fer perquè això passi?». El futur del català no és inexorable ni depèn només de cadascun de nosaltres; el construïm tots nosaltres en conjunt.

EL CONTEXT DE DIVERSITAT LINGÜÍSTICA I CULTURAL

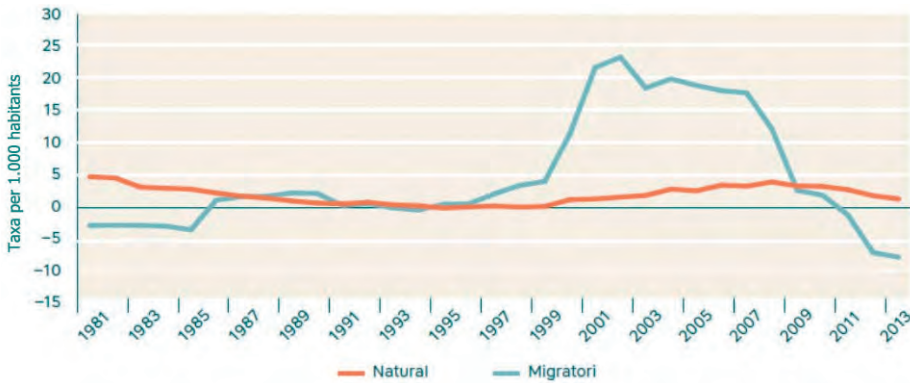
La primera transformació que hem de tenir en compte és la demogràfica: com ha evolucionat la població i quina és la seva composició actual. L'evolució demogràfica de Catalunya al llarg de les darreres dècades —que és semblant a la dels altres territoris de llengua catalana—³ s'ha d'entendre des de la diferència entre les dades absolutes i les percentuals a l'hora de fer les nostres interpretacions. Si en un lloc hi ha cent parlants de català i hi arriben cent persones més que no el parlen, el percentatge passarà del 100 % al 50 %, i això serà important, però el nombre absolut de parlants de català no haurà retrocedit.

Les dades que presentem a continuació per a Catalunya són prou eloqüents. Al gràfic 1, la corba de color blau —el creixement migratori— per damunt de la de color vermellós —el creixement natural— mostra la gran aflluència de població arribada d'altres països i amb altres llengües, des de finals del segle passat. I, tot seguit, a la taula 1, es quantifiquen aquestes dades amb detall, fins al 2018.

Un canvi de població tan ràpid i profund és lògic que hagi trasbalsat la situació sociolingüística. I, sobretot, ens obliga a tenir en compte una qüestió prèvia ineludible des d'ara: el futur del català depèn de la nostra capacitat de construir un model propi d'interculturalitat i plurilingüisme.

3. A les Balears, per exemple, entre el 1960 i el 2015, la població s'ha triplicat —de 440.000 a 1.100.000—, principalment, a causa de la immigració (EULIB, 2014). Al País Valencià (Mas Miralles, 2018), entre el 1995 i el 2015, la població ha crescut en un milió de persones —de 3.996.000 a 4.953.000—, també sobretot pels fluxos migratoris. Vegeu, igualment, Domingo (2014).

GRÀFIC 1
Components del creixement de la població a Catalunya (1981-2013)

FONT: Idescat, indicadors demogràfics (EULP, 2013).

TAULA 1
Població de Catalunya segons el lloc de naixement. Valors absoluts (1981-2018)

	1981	1986	1996	2003	2008	2013	2014	2018
Catalunya	3.779.278	3.940.409	4.165.361	4.426.656	4.621.331	4.810.810	4.835.032	4.917.988
Resta de l'Estat	2.050.939	1.934.059	1.752.873	1.653.543	1.538.036	1.417.177	1.393.243	1.301.357
Estranger	89.985	99.800	171.806	623.947	1.204.711	1.325.663	1.290.628	1.380.720
	5.956.414	5.978.638	6.090.040	6.704.146	7.364.078	7.553.650	7.518.903	7.600.065

FONT: EULP (2018).

El nostre projecte lingüístic i la nostra política lingüística ja no es poden concebre només per al català. Si volem propiciar la identificació general amb el català i la incorporació gradual dels nouvinguts a una consciència de catalanitat, com un nou sentit de pertinença assumit des d'orígens diversos, és imprescindible configurar un projecte de futur atractiu per a tothom, basat en el respecte de les diferències i en la superació de les desigualtats.

Cal situar el futur del català en un projecte intercultural vàlid per a tots els grups lingüístics: centrat en el català⁴ com a llengua patrimonial que ha de ser compartida per tothom, però reconeixent al castellà uns drets personals equivalents i promovent una acomodació proporcionada dels espais públics a les altres llengües, segons la seva distribució (*Qüestions d'estat*, 2014).

En aquest context, el reconeixement del català per part dels nous ciutadans es veurà afavorit si es manifesta també un reconeixement recíproc, per part de la societat receptora, del capital social que aporten les llengües d'origen arribades recentment.

4. I en l'occità, a l'Aran, en termes equivalents.

El principi australià de la *diversitat productiva* és il·lustratiu en aquest sentit. Fa temps que Austràlia valora la seva diversitat lingüística i cultural com un recurs important per a les relacions internacionals, tant en termes econòmics com culturals, i això afavoreix clarament la identificació recíproca i la cohesió entre tots els ciutadans (Cope i Kalantzis, 1997).

El plurilingüisme ha passat a ser una part essencial de la cohesió social en el marc de convivència intercultural i pluralisme democràtic que hem de construir. Un informe recent dirigit i coordinat pel professor Salvador Cardús (2020) mostra l'estreta relació que hi ha actualment entre la diversitat lingüística i els diferents factors de cohesió social.

EL NOU PAPER CENTRAL DE LES LLENGÜES

Al mateix temps, cal prendre consciència del lloc de primer ordre que ocupen les llengües en la nova societat global. Diversos estudis mostren que, al llarg dels darrers anys, les llengües han adquirit una importància creixent en els intercanvis econòmics i culturals (Williams, 2005; Heller, 2003). La competència multilingüe i intercultural de les persones —especialment, en els àmbits professionals— s'ha convertit en un aspecte crucial i en un recurs decisiu per a tot tipus d'oportunitats, tal com analitza una de les recerques sociolingüístiques internacionals més completes fetes a la Unió Europea en el marc del projecte MIME (Mobility and Inclusion in Multilingual Europe). Vegeu-ne la síntesi a Grin (2018).

Altres estudis (Warschauer, 2001; Gifreu, 2003) han mostrat fa temps que la globalització i el ciberespai no han comportat realment una deslocalització de les comunicacions, sinó més aviat una *relocalització* en què els àmbits de relació són definits en funció de les llengües i no ja per la proximitat geogràfica sobretot. I, també, que les identitats culturals no es dissolen necessàriament amb la globalització, sinó que es readapten i es reactiven (Castells, 2004; Tomlinson, 2000).

La diversitat lingüística i cultural ja és un context omnipresent i irreversible —que hem d'aconseguir ordenar d'una manera equitativa— i que abasta tots els racons del món i els diversos ordres de la vida, amb l'increment de les comunicacions, dels moviments de població i dels intercanvis comercials internacionals. Moltes llengües locals es veuen innecessàriament i injustament desplaçades per llengües de més difusió, amb efectes negatius importants sobre l'evolució lliure de les identitats —personals i col·lectives— i també, en definitiva, sobre la diversitat i la creativitat cultural d'arreu del món. La transmissió per herència intergeneracional perd força en favor de l'adopció selectiva —més mimètica i condicionada que no pas lliure— de pràctiques lingüístiques i culturals de tota procedència. És davant d'aquestes transformacions ràpides i profundes, que exigeixen una intervenció global en defensa de la diversitat equitativa, que la UNESCO ha alertat del risc d'extinció del 90 % de les llengües del món.

Quina influència tindran sobre l'evolució de la diversitat lingüística els processos locals d'afirmació de les llengües pròpies, les decisions dels grans centres de poder (els mercats, els estats, l'Organització de les Nacions Unides) i les noves xarxes de

relació autoorganitzades? Aquesta és una pregunta a la qual hem de donar resposta a partir de la nostra pròpia actuació, sense esperar passivament que ens vingui donada.

En qualsevol cas, si analitzem els indicadors de la mateixa UNESCO sobre les amenaces a la vitalitat de les llengües en relació amb la situació sociolingüística del català, podem constatar que hi ha raons per a mantenir-nos, com hem dit, en un estat col·lectiu d'alerta permanent i activa, si bé el català no es troba encara davant d'una amenaça imminent de desaparició tal com ho descriu la mateixa UNESCO (vegeu la taula 2). Podem fer que el català formi part del 10 % de llengües que tenen un futur de plenitud assegurat, una perspectiva que val la pena transmetre a la societat, no perquè es desmobilitzi, sinó perquè s'organitzi i actuï amb decisió sabent que és al seu abast evitar la regressió i guanyar-se un futur satisfactori.

L'estat de la *transmissió intergeneracional*, com veiem a la taula 2, és l'indicador que caracteritza els graus d'amenaça a la vitalitat de les llengües. La vitalitat d'una llengua es considera *vulnerable* quan la transmissió intergeneracional no és completa —els infants aprenen la llengua en família, però no l'usen normalment en tots els àmbits. És una situació que no és general en el cas del català, per més que es pot percebre sobretot en algun dels territoris. L'estadi següent és l'*amença real*, en què s'interromp la transmissió familiar de la llengua. En alguna zona s'ha donat històricament aquest procés —a la Catalunya del Nord, per exemple. En certa manera, es constata avui en alguns llocs del territori, però no sembla una situació general en el conjunt de la llengua. I la situació d'*amença greu* —en què s'ha interromput la transmissió i els avis i els nets ja no comparteixen la llengua— no és tampoc aplicable al català, llevat potser de situacions locals.

TAULA 2
Graus d'amenaça per a la vitalitat de les llengües, segons la UNESCO

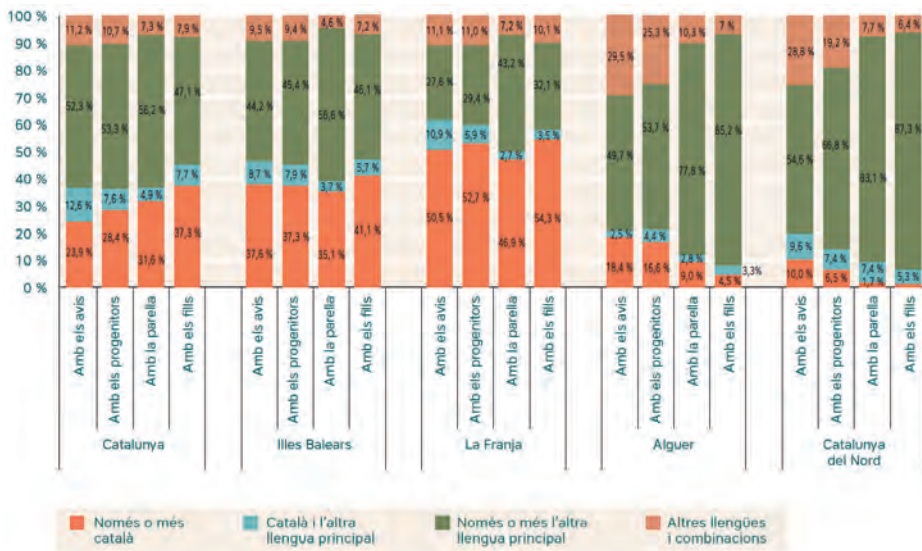
Grau d'amenaça	Transmissió intergeneracional
Cap amenaça	Totes les generacions parlen la llengua; la transmissió no s'ha interromput.
Vulnerable	La majoria dels infants parlen la llengua, però només en alguns àmbits (p. ex., la llar).
Amença real	Els infants no aprenen la llengua a casa com a idioma matern.
Amença greu	Els avis parlen la llengua i els pares potser l'entenen, però no la parlen entre ells ni amb els fills.
Situació crítica	Només els vells parlen la llengua, i sols ho fan ocasionalment.
Llengua extingida (document?)	Ningú parla la llengua (documentada?).

FONT: UNESCO (2003).

Les diferències entre els territoris de llengua catalana en la transmissió intergeneracional són visibles al gràfic 2, on s'observa que els perfils d'ús del català entre generacions (columnes vermelloses) són lleugerament ascendents, excepte en el cas de l'Alguer i la Catalunya del Nord.

GRÀFIC 2

Llengües parlades amb els diferents membres de la família segons el territori (2013-2015)

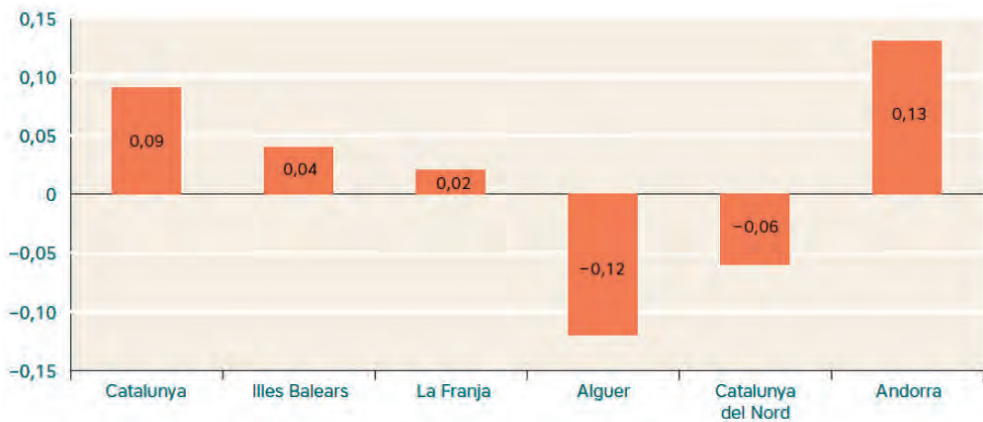

FONT: Torres-Pla (2019).

El mateix podem observar a partir de l'índex de transmissió intergeneracional del català ($ITIC = \% \text{ d'ús prioritari del català amb els fills} - \% \text{ d'ús prioritari del català amb els progenitors} / 100$), representat en el gràfic 3.

GRÀFIC 3

Índex de transmissió intergeneracional del català (ITIC) (2013-2015)

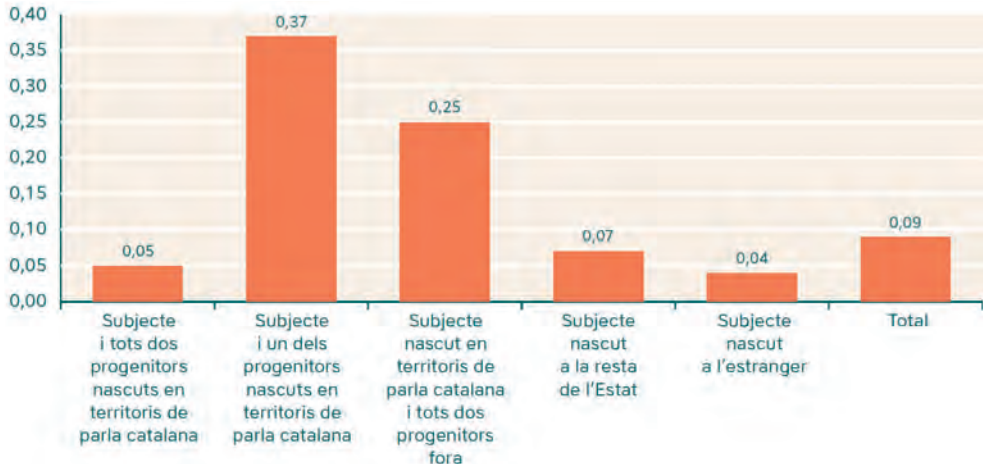

Nota: Andorra: l'ITIC es basa en els percentatges de l'opció «Només català amb progenitors i fills», mentre que en els altres casos aquests percentatges fan referència a l'opció «Només o més català».

FONT: Torres-Pla (2019).

Els índexs són negatius a l'Alguer i a la Catalunya del Nord, però positius en els altres territoris —sobretot a Andorra. I, en el cas de Catalunya, val la pena subratllar que l'índex és especialment alt entre famílies mixtes, com mostra el gràfic 4.

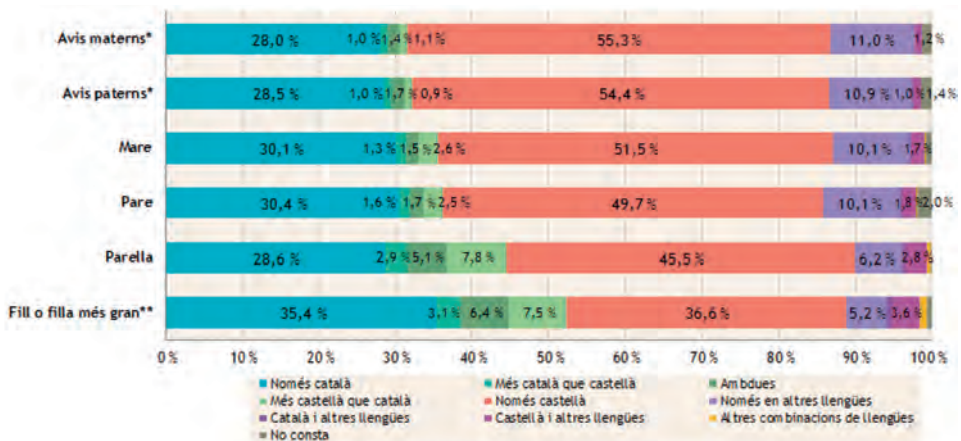
GRÀFIC 4
Índex de transmissió intergeneracional del català (ITIC) segons l'origen familiar (2013)

FONT: EULP (2013).

Les dades més recents, també pel que fa a Catalunya, confirmen aquesta tendència lleugerament positiva de la transmissió intergeneracional, com mostra el gràfic 5.

GRÀFIC 5
La transmissió lingüística intergeneracional a Catalunya (2018)

* Població que ha conegut els seus avis materns/paterns.
 ** Població que té fills o n'ha tingut.
 Dades: Enquesta d'usos lingüístics de la població 2018. DGPL i Idescat.

FONT: EULP (2018).

Un estudi global i recent sobre la transmissió lingüística intergeneracional és el de Sanz (2018), que no sols analitza l'evolució a cada territori, sinó que a més postula un índex integrat per al conjunt de la comunitat lingüística (ITICG, índex de transmissió intergeneracional de català global), que és de signe lleugerament positiu: 0,057. La seva conclusió és que hi ha entorn d'un 6 % d'increment dels progenitors no catalanoparlants que transmeten el català als fills —un avanç significatiu, però dèbil, en la transmissió de la llengua, que no permet afirmar que la seva vitalitat estigui assegurada, principalment a causa de l'estatus jurídic desfavorable en la majoria dels territoris.

En resum, la vitalitat del català en conjunt és vulnerable i mostra signes d'amenaça real. En alguns territoris, amenaces greus. Però no sembla exacte ni oportú transmetre a la població una alarma per l'amenaça imminent d'extinció general pensant que així la sensibilitzarem i la mobilitzarem, sobretot si la proposta és que cadascú ho ha de resoldre pel seu compte parlant sempre català. Els parlants de català més conscients reaccionaran activament, però els menys sensibilitzats potser es desmoralitzaran; i els parlants d'altres llengües presents en la nostra societat, anàlogament, només se solidaritzaran activament amb una causa tan incerta si tenen un alt compromís cívic, i en canvi és probable que molts no s'impliquin gaire en l'aprenentatge i l'ús d'una llengua que els diuen que es pot extingir en cosa de vint anys.

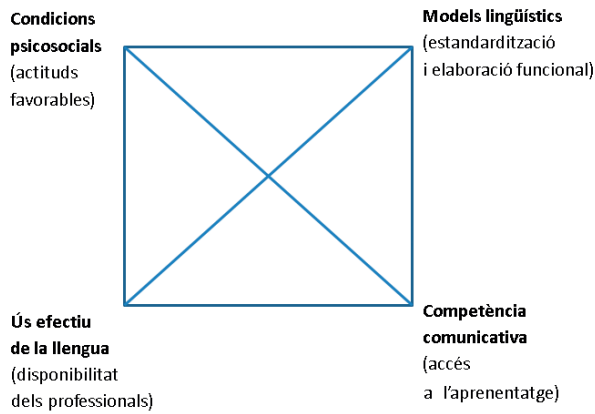
Cal dir clarament que el català es troba entre el 10 % de llengües del món que poden evitar la regressió i aspirar a un futur de plenitud. Ho podem valorar amb els principals factors que afavoreixen la voluntat d'usar una llengua i en fan possible l'ús efectiu (Marí, 2008).

QUATRE FACTORS INTERDEPENDENTS DECISIUS EN L'EVOLUCIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA

Fixem-nos almenys en quatre aspectes, estretament interrelacionats, dels quals depèn l'evolució sociolingüística personal i col·lectiva (gràfic 6).

Les *condicions psicosocials* —les actituds o predisposicions favorables a l'aprenentatge i l'ús de la llengua— són el punt de partida imprescindible. Ara bé, perquè una llengua es pugui aprendre i usar en tots els àmbits, cal que hi hagi *models lingüístics* accessibles: una codificació clara i l'elaboració dels llenguatges especialitzats en tots els camps de coneixement. L'adquisició de la *competència comunicativa*, per mitjà de l'accés a l'aprenentatge, és una tercera condició. I, finalment, l'*ús efectiu de la llengua*, resolts els aspectes precedents, requereix que hi hagi interlocutors a l'abast, tant en l'entorn on es viu com en les entitats amb què es vol tenir relació —i, en aquest cas, és imprescindible la disponibilitat dels professionals a l'ús del català.

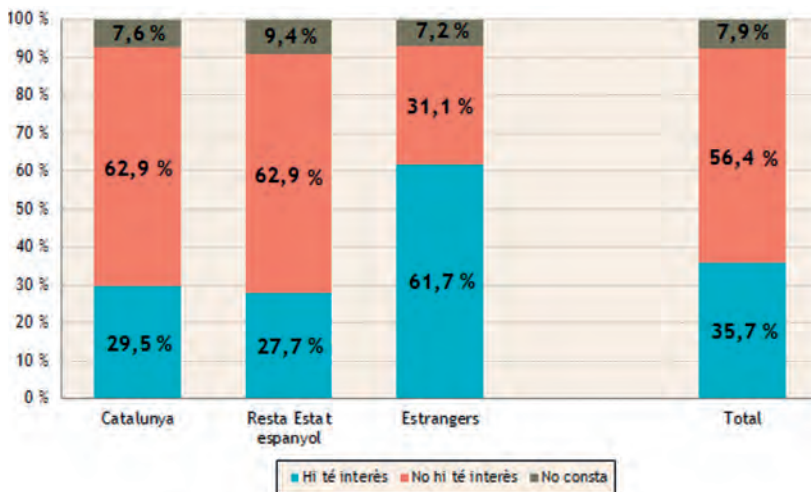
GRÀFIC 6
Quatre aspectes interdependents de l'evolució sociolingüística

FONT: Elaboració pròpia.

Quina és la situació del català en relació amb aquests quatre factors? Pel que fa a les *actituds psicosocials*, les dades de Catalunya mostren que un terç de la població manifesta interès per millorar els seus coneixements de català, i, en el cas de la població d'origen estranger, aquesta predisposició és favorable en més d'un 60%, com reflecteix el gràfic 7.

GRÀFIC 7
Interès per aprendre català o millorar-ne els coneixements segons el lloc de naixement. Catalunya (2018)

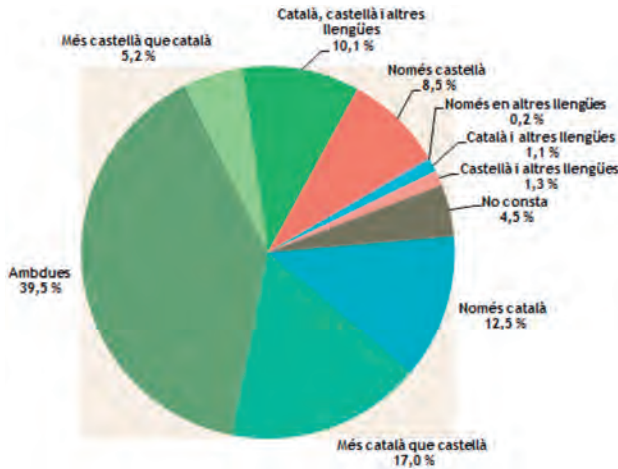

FONT: EULP (2018).

Les dades sobre la predisposició a usar el català en el futur són també favorables en general a Catalunya, com mostra el gràfic 8. La previsió de futur clarament majorità-

ria és que el català ocuparà un lloc no subordinat en l'ús de les llengües —en les mateixes condicions que el castellà (39,5%) i altres llengües (10,1% + 1,1%), de manera preferent respecte al castellà (17%) o de manera exclusiva (12,5%).

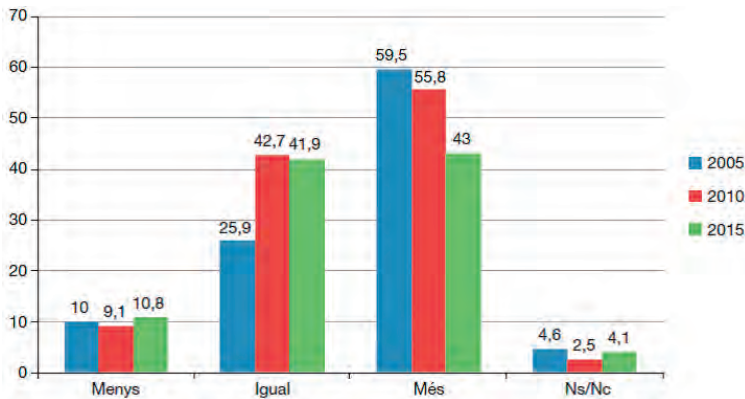
GRÀFIC 8
Llengua que li agradaria parlar en el futur. Catalunya (2018)

FONT: EULP (2018).

Les dades equivalents dels altres territoris de llengua catalana no són tan favorables, però no indiquen tampoc una predisposició negativa. Al País Valencià (Mas Miralles, 2018), per més que s'aprecia en percentatges un descens al llarg del temps en l'expectativa d'ús creixent del català (probablement influït pel creixement de la població immigrada), un 43% vol que l'ús avanci i un 41,9%, que es mantingui (gràfic 9).

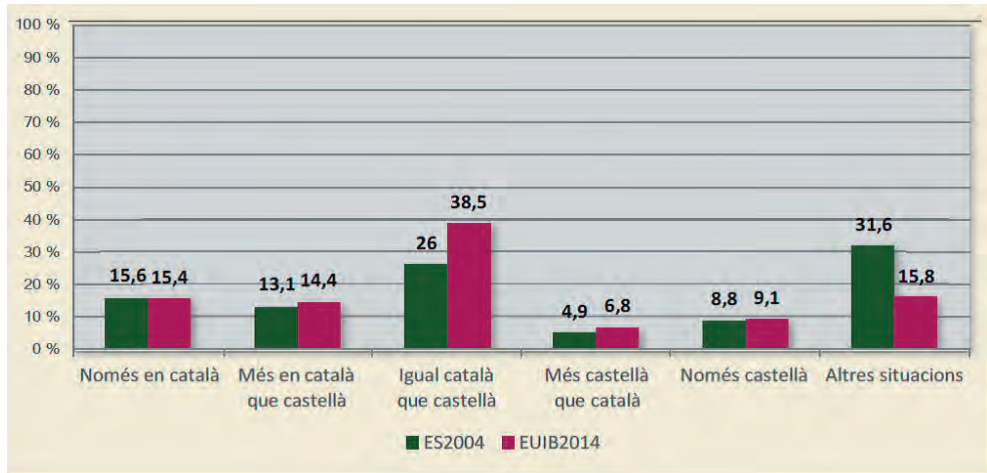
GRÀFIC 9
Evolució de les actituds en relació amb l'ús que hauria de fer-se del valencià

FONT: Mas Miralles (2018).

I a les Balears sumen dos terços de la població els que diuen que els agradaria emprar el català igual o més que ara (gràfic 10).

GRÀFIC 10
Llengua o llengües que els agradaria emprar en el futur. Tota la mostra (2014)

FONT: EULIB (2014).

Sembla, per tant, que ens correspon reforçar aquestes expectatives i fer que resultin viables, en lloc d'induir la població a creure que el català pot entrar fàcilment en un declivi sense remei —una expectativa que podria fer reconsiderar algunes actituds avui favorables.

Si ens fixem ara en el segon aspecte —l'existència de *models de llengua* elaborats i accessibles—, hem de reconèixer que el català disposa d'una codificació normativa completa i actualitzada —ortogràfica, gramatical i lèxica—, amb pocs punts fluctuants. És una situació que no comparteixen moltes altres llengües amenaçades —un fet que els comporta dificultats enormes per a l'aprenentatge i l'ús. D'altra banda, també l'estandardització de la llengua està notablement consolidada, malgrat algunes vacil·lacions territorials o funcionals. I el desplegament de les terminologies científiques i tècniques corresponents a tots els llenguatges d'especialitat presenta igualment un alt grau d'elaboració, que permet usar el català sense dificultats especials en qual·sevol camp de coneixement.

No podem oblidar, tanmateix, que encara hi ha dèficits visibles en la qualitat de la llengua en els usos públics, que reclamen un compromís més actiu per part de les entitats i els professionals de què depèn aquest aspecte. Però les limitacions del català en aquests punts no són gaire diferents de les que es poden observar en altres llengües mitjanes que ningú considera especialment amenaçades per aquestes raons.

A més, convé subratllar les possibilitats que obre en aquests camps l'acord que han subscrit fa poc les institucions acadèmiques de les quals depèn l'orientació normativa

en els territoris de llengua catalana. La resolució d'aquestes qüestions serà sens dubte més fàcil arran del compromís de treballar conjuntament per una normativa inclusiva i unitària establert recentment entre l'Institut d'Estudis Catalans —en la seva responsabilitat sobre el conjunt dels territoris— i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i la Universitat de les Illes Balears en els àmbits respectius.

Considerem a continuació el tercer aspecte: l'estat de les *competències lingüístiques*. A Catalunya, la taula 3 mostra l'evolució recent de la base de parlants de català, i les dades presenten signes ambivalents. S'observa una lleugera reducció del nombre total de parlants amb el català com a llengua inicial, però si es tenen en compte les persones amb el català i el castellà com a llengües inicials, el balanç és positiu; anàlogament, el nombre dels que declaren tenir el català com a llengua d'identificació s'ha reduït un poc, però sumant-hi els que tenen alhora el català i el castellà com a llengües d'identificació, el total es manté pràcticament estable. En aquest sentit, la base demogràfica del català només mostra una lleugera erosió.

Si mirem l'evolució dels que es declaren competents per parlar en català, el creixement és significatiu —per més que les competències reals deuen ser heterogènies. En qualsevol cas, no s'aprecia en aquestes dades una deserció lingüística alarmant.

TAULA 3
*Parlants de català: llengua inicial i d'identificació, competència declarada
(evolució 2003-2018)*

	2003	2018	Evolució
Llengua inicial català	2.036.200	2.010.400	-25.800
Llengua inicial català + castellà	2.177.800	2.354.200	+176.400
Llengua d'identificació català	2.491.900	2.320.600	-171.300
Llengua d'identificació català + castellà	2.770.500	2.761.200	-9.300
Competents (relativament) Saben parlar català	4.583.500	5.187.100	+603.600

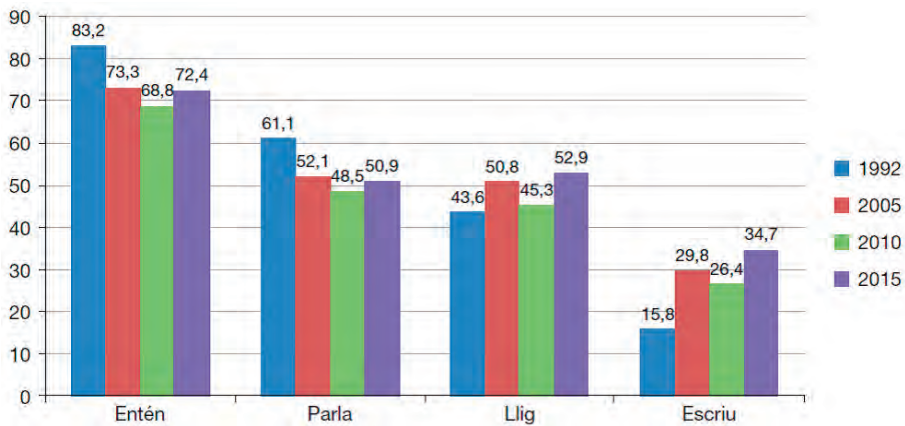
FONT: EULP (2018).

En el cas del País Valencià, malgrat els canvis demogràfics, també s'observa en el gràfic 11 una lleugera recuperació en els percentatges de competència lingüística (no hem pogut documentar-ne l'evolució en xifres absolutes).

A les Balears, l'evolució entre 2004 i 2014 dels que es declaren capaços de parlar català també és positiva: de 598.000 persones (un 74,6 %) s'ha passat a 748.000 (un 80,5 %), i el creixement també es constata entre els nascuts fora de l'àrea de llengua catalana, especialment entre els estrangers. Així mateix, cal destacar que l'índex d'atracció de nous parlants pel català (la relació entre els que el tenen com a llengua d'identificació respecte als que el tenien com a llengua inicial) és lleugerament positiu, un 0,031 (en un valor que varia entre -1 i +1).

És cert que totes aquestes dades responen a capacitats autodeclarades i, tal com hem dit abans, poden reflectir graus de competència real bastant diferents, però en

GRÀFIC 11
Coneixements de valencià en les diferents enquestes del SIES

FONT: Mas Miralles (2018).

qualsevol cas mostren l'autopercepció d'una comunitat de parlants potencials relativament estable i que pot fer ús de la llengua en la mesura que en tingui ocasió.

L'objectiu més important en aquest cas ha de ser incorporar tots els nous ciutadans a una competència completa en llengua catalana, potenciant l'aprenentatge escolar i extraescolar de català i propiciant les ocasions d'utilitzar la llengua, especialment en aquelles zones on la presència del català és menor.

Quina possibilitat hi ha, però, de transformar les capacitats en *ús efectiu de la llengua*, que era el quart aspecte que volíem analitzar?

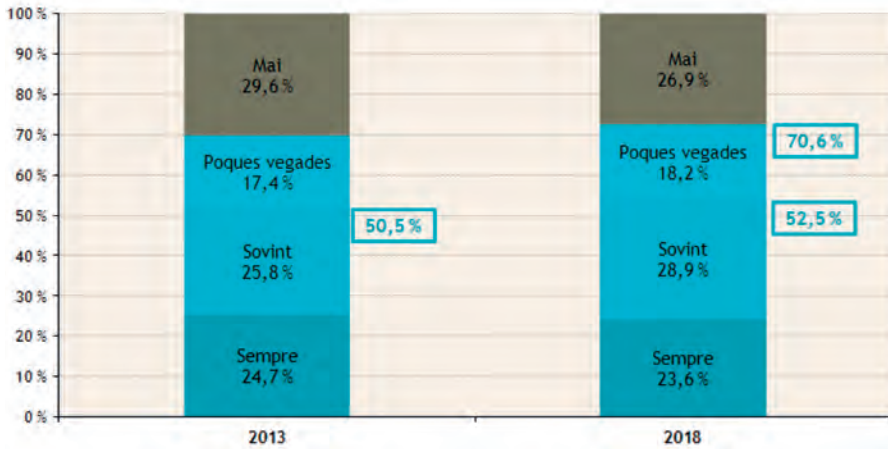
Les dades disponibles —per més que corresponen, com hem dit, al comportament declarat, i no a comportaments observats— indiquen que a l'hora d'iniciar una conversa una part important dels que saben parlar català opten per una altra llengua. A Catalunya, com mostra el gràfic 12, poc més de la meitat de la població comença en català sempre o sovint, quan el 81 % podria fer-ho. Tanmateix, són més del 31 % que té el català com a llengua inicial. Afegim que l'evolució entre 2013 i 2018 (EULP, 2018) en aquest sentit és quasi imperceptible. Certament, cal activar l'ús del català en les converses.

En termes globals, i segons les dades més recents (EULP, 2018), a Catalunya aproximadament la meitat de la població usa el català en un dia normal —molt (18,5 %), força (17,6 %) o mitjanament (15,5 %)—, mentre que l'altra meitat l'usa poc (24,9 %) o no l'usa mai (23,6 %), com mostra el gràfic 13.

En el cas de les Balears, el perfil de comportament és semblant: entre les persones que saben parlar català, prop d'un 59 % hi comencen les converses sempre o molt sovint, i més del 40 % mai o poques vegades (gràfic 14).

No hem localitzat dades globals sobre el comportament lingüístic al País Valencià —les dades disponibles fan referència a l'ús en unes situacions o sectors determinats.

GRÀFIC 12
Freqüència d'inici de converses en català a Catalunya (2013-2018)

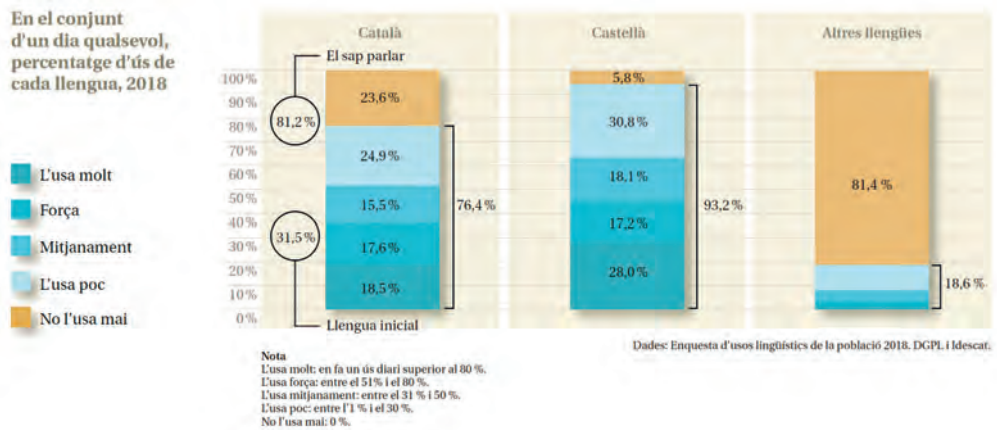

FONT: EULP (2018).

És significatiu, però, que en el conjunt de la zona valencianoparlant, a l'hora d'adreçar-se a un desconegut, només entorn del 20% de la població usi el valencià —un 11,7% sempre, un 6,2% generalment i un 3,2% més que el castellà. Un 16,5% diu que usa indistintament el valencià o el castellà (*Enquesta*, 2015).

En qualsevol cas, les dades declarades pels usuaris sobre l'ús del català són clarament inferiors a la seva capacitat de parlar català. Aquesta retracció respecte a l'ús

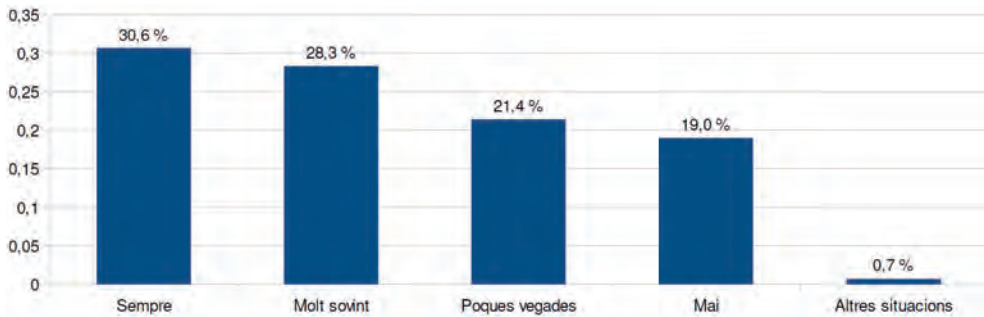
GRÀFIC 13
L'ús de les llengües a Catalunya al llarg d'un dia normal (2018)

FONT: EULP (2018).

GRÀFIC 14

Freqüència amb què enceten converses en català les persones que el saben parlar a les Balears

FONT: EULIB (2014).

potencial és atribuïble a diverses raons, que val la pena subratllar; d'una banda, a les oportunitats de relació amb persones que parlen català —alguns entorns de residència tenen pocs catalanoparlants—, però també, a la manca de disponibilitat per part dels professionals en els establiments públics —tal com indiquen les dades d'ús sectoritzades, en les quals l'ús del català sempre és superior en la relació amb els organismes públics o privats en què la disponibilitat és habitual. Finalment, és cert que també hi pesen els aspectes psicològics d'inseguretat o de falsa cortesia propis de les normes socials d'una llengua subordinada com el català, un prejudici que cal trencar. Aquest fet explica que els parlants rarament mantinguin l'ús del català si l'interlocutor respon en castellà, encara que la intercomprensió estigui assegurada.

Compartim, per tant, la necessitat de motivar els parlants perquè usin el català en totes les converses i no l'abandonin mentre l'interlocutor els entengui. Una altra cosa és que aquest canvi de comportament, que és indispensable, sigui suficient per a evitar la regressió del català. Com veurem tot seguit, cal actuar alhora en altres nivells.

TRES NIVELLS D'ACTUACIÓ COMPLEMENTARIS

El futur de la llengua catalana depèn —com tots els altres objectius nostres de futur— de l'acció conjunta a tres nivells, que podem considerar, en el nostre cas, les tres claus de la vitalitat de la nostra llengua:

— Les *polítiques lingüístiques institucionals*, tant de les institucions polítiques internacionals, com de les estatals o de les subestatals en cada territori de la llengua. Són les que determinen el marc en què és possible o difícil construir el futur de la llengua.

— Les *polítiques lingüístiques de les organitzacions* de tot tipus que vertebrin la societat, amb les quals estem constantment en relació i per mitjà de les quals realitzem les

nostres activitats en els diversos àmbits. Aquest aspecte, lamentablement, passa molt desapercebut i té una repercussió important en tots els comportaments lingüístics.

— Els *hàbits personals de comportament*, que, com veurem, es configuren en el context social, en relació amb els dos nivells precedents, i que no sempre es poden modificar de manera conscient (Marí, 2012).

Les polítiques lingüístiques de les institucions internacionals

Les *polítiques lingüístiques institucionals* configuren el marc més general en què actuen les organitzacions i les persones, com en tots els àmbits de la vida social. I no seran favorables al català si no actuem col·lectivament amb constància per transformar-les. Sense la percepció clara i continuada d'una reclamació de solucions, les institucions no actuaran com cal. Repassem, doncs, les reclamacions que hem de mantenir davant de les diferents institucions polítiques.

Comencem per les *Nacions Unides*, ja que des del principi hem dit que les dificultats del català són el reflex local d'una crisi global de la diversitat lingüística i cultural.

És cert que, al llarg del temps, els organismes del sistema de les Nacions Unides han adoptat diferents disposicions per salvaguardar els drets lingüístics i la diversitat de les llengües i les cultures, però tenen graus desiguals i molt limitats de capacitat coercitiva. Recordem-ne algunes de rellevants:

— La Declaració Universal dels Drets Humans (1948), a l'article 2, estableix la no-discriminació per raó de llengua.

— El Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (1966), a l'article 27, recull el dret de les minories al propi idioma.

— La Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural (2001), a l'article 8, indica que les «mercaderies i els serveis culturals [...] no s'han de tractar com a simples matèries o béns de consum».

— La Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial (2003), a l'article 2.2a, propugna la preservació de «la llengua com a vehicle del patrimoni cultural immaterial».

— La Recomanació Referent a la Promoció i l'Ús del Multilingüisme i l'Accés Universal al Ciberespai (2003) reclama la supressió de les barreres que dificulten l'ús normal de totes les llengües en el món digital.

— L'informe *Libertat cultural en el món divers d'avui*, sobre desenvolupament humà per a 2004, presenta un gran ventall de propostes i experiències per a promoure polítiques justes de diversitat lingüística i cultural.

— La Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals (2005) estableix que totes les polítiques i regulacions culturals (art. 4.6) —locals, regionals, nacionals o internacionals— relatives als béns i serveis culturals poden contenir disposicions sobre la llengua que s'hi fa servir (art. 6.2b).

Per més que aquestes disposicions de les Nacions Unides proporcionen un marc de referència per a la gestió equitativa de la diversitat lingüística i cultural, hem de

lamentar l'escassa efectivitat coercitiva que tenen davant de les transgressions flagrants que es constaten.

Un dels problemes que ha de superar la comunitat lingüística catalana en la relació amb les institucions de les Nacions Unides és la possibilitat de tenir-hi una representació directa, que permeti fer-hi sentir la nostra veu —ara limitada a la presència de l'Estat andorrà. En aquest sentit, una via interessant és l'acord entre el Quebec i el Canadà, en virtut del qual hi ha una representació del Quebec en el si de la Delegació Permanent del Canadà davant la UNESCO, que assegura una interlocució sense intermediaris.⁵

No hem d'oblidar tampoc la capacitat de Catalunya per a liderar dinàmiques internacionals de gran abast en defensa del plurilingüisme equitatiu, que ja es va posar de manifest amb la Conferència Mundial de Drets Lingüístics, que va aplegar l'any 1996 representants de seixanta-sis ONG, quaranta-un centres PEN i una quarantena d'experts d'arreu del món, en una iniciativa promoguda pel CIEMEN i el Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics del PEN Club Internacional, sota els auspicis de la UNESCO, aleshores dirigida per Federico Mayor Zaragoza. D'aquella conferència va sorgir una proposta de Declaració Universal dels Drets Lingüístics que no va ser assumida per la UNESCO, com s'havia previst, però que constitueix vint-i-cinc anys després un referent de primer ordre i és invocada des d'aleshores com un objectiu irrenunciable —per exemple, el 2016 a Sant Sebastià, en el Fòrum Europeu de la Diversitat Lingüística, del qual va sorgir un protocol de cent vuitanta mesures de defensa dels drets lingüístics inspirat en la Declaració de Barcelona.⁶

Aquest és sens dubte un dels àmbits en què hem de mantenir activa la reclamació, a fi que el marc internacional evolucioni favorablement per a totes les llengües; també, per al català. Per tant, la nostra reivindicació no és particularista, sinó de signe clarament universal, en defensa dels drets de totes les llengües.

En un àmbit internacional més immediat, val la pena considerar quina capacitat d'acció tenim davant de les dues institucions que s'han mostrat compromeses amb la defensa de la diversitat lingüística europea: el *Consell d'Europa* i la *Unió Europea*, sense oblidar que hi pot haver altres organismes, com l'OSCE (Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa), que han actuat i poden fer-ho també en defensa de les minories lingüístiques, culturals i nacionals.

En el cas del Consell d'Europa, cal recordar que l'Estat espanyol va signar (1992) i ratificar (2001) la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries, assumint lliurement una sèrie de compromisos respecte a la preservació activa de les llengües del territori estatal.⁷

5. Podeu consultar els termes d'aquest acord a [https://www.mrif.gouv.qc.ca/en/relations-du-quebec/organisations-et-forums/representation-unesco/accord-unesco](https://www.mrif.gouv.qc.ca/en/rerelations-du-quebec/organisations-et-forums/representation-unesco/accord-unesco) (consulta: febrer 2021).

6. Podeu trobar-ne informació a https://llengua.gencat.cat/ca/serveis/legislacio_i_drets_linguistics/declaracio-universal-dels-drets-lingueistics/ (consulta: febrer 2021).

7. Podeu consultar l'instrument de ratificació a <https://boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2001-17500> (consulta: febrer 2021).

Doncs bé, des d'aleshores els incompliments d'aquells compromisos per part de l'Estat espanyol han estat constants. *Totes* les recomanacions del Comitè de Ministres del Consell d'Europa a l'Estat espanyol com a resultat del seguiment periòdic de l'aplicació de la Carta han estat crítiques: el 2005, per manca de competència en llengües regionals del personal de l'Administració perifèrica de l'Estat, i per falta de la protecció jurídica adequada del català a l'Aragó; el 2008, de nou pels mateixos motius i per manca de presència de les llengües regionals en els serveis públics; el 2012, a més, per falta d'ús de les llengües en el sistema judicial i en els serveis de salut; el 2016, s'hi afegeix una reconvençió perquè el trilingüisme educatiu no impliqui la marginació de les llengües regionals, i el 2018, perquè no es garanteix encara l'ús de les llengües a l'Administració estatal ni a la de justícia.⁸

Una deslleialtat tan flagrant mereix que els representants dels territoris de llengua catalana, tant davant de l'Estat com a les institucions europees, la posin contínuament en evidència i reclamin dels organismes estatals el respecte dels acords internacionals que han subscrit.

En el cas de la Unió Europea, la situació no és gaire millor, sobretot per la interposició de l'Estat espanyol davant de la demanda d'oficialitat del català, que ja va ser obviada l'any 1986 quan Espanya va accedir a les comunitats europees. El Parlament de les Balears (1987) i el de Catalunya (1988) van reclamar l'oficialitat del català, però no van aconseguir del Parlament Europeu (1990) més que un vague reconeixement que ni tan sols va servir per a accedir a una participació normal del català en els programes educatius europeus.

Uns anys més tard, el Parlament de Catalunya (2001) i el de les Balears (2002) reiteren la petició d'oficialitat, que rep un ampli suport social de la Convenció Catalana per al Debat sobre el Futur de la Unió Europea (2003), en la perspectiva del tractat pel qual s'havia d'establir una constitució europea. La proposta 60 de la Convenció Catalana no podia ser més raonable: «Les llengües oficials en el seu territori i parlades per un nombre igual o superior al d'algun estat de la UE han de ser oficials a la UE». Es tractava de garantir la igualtat de tracte a situacions socials equivalents, per damunt de les desigualtats imposades per interferències polítiques.

El resultat, al final del procés, va ser simbòlic i ineficaç. L'Estat espanyol es va limitar a subscriure uns convenis amb les institucions europees en virtut dels quals els ciutadans podrien usar les llengües oficials respectives —català, gallec o basc— a l'hora de relacionar-s'hi. Al marge de la seva escassa utilitat real, comparada amb l'oficialitat reclamada, l'eficàcia d'aquests acords ha estat pràcticament nul·la; ni tan sols el Defensor del Poble Europeu informa visiblement de la possibilitat d'usar el català en adreçar-li alguna reclamació (cal estar-ne prèviament assabentat i fer una cerca específica al seu portal).

Les contradiccions de la política lingüística europea amb el seu principi de *multilingüisme integral* són poc edificants. Vegem-ho en els tres àmbits principals:

8. Podeu veure-ho amb detall a [https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%7B%2228993157%22:\[20\]%7D](https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%7B%2228993157%22:[20]%7D) (consulta: febrer 2021).

— El *règim lingüístic* de les institucions europees assumeix com a llengües oficials i de treball diverses llengües amb una base demogràfica i un dinamisme clarament inferiors al català.

— La *participació en els programes i accions sectorials* amb implicacions lingüístiques no està plenament assegurada per al català, però hi ha llengües de països tercers que hi poden participar.

— Els *efectes territorials del dret comunitari*. Malgrat el principi de subsidiarietat, hi ha disposicions legals europees que restringeixen l'oficialitat territorial del català, com les relatives a l'etiquetatge (que només és preceptiu en les llengües oficials de la UE).

És obvi que també en aquest àmbit la veu dels nostres representants ha de ser permanentment crítica, si volem superar una desigualtat tan flagrant.

Les polítiques lingüístiques de les institucions estatals

La comunitat de llengua catalana es troba repartida en quatre estats —Espanya, França, Itàlia i Andorra— i només rep un suport satisfactori en el petit Estat andorrà, on és l'única llengua oficial, en virtut de la Constitució de 1993. A Itàlia, l'estatus de la petita minoria de llengua catalana de l'Alguer és de llengua municipal, amb una certa protecció per la llei de llengües de Sardenya i de la llei italiana de tutela de les minories. A França, el català és una llengua regional amb escàs suport estatal, per més que compta amb un cert reconeixement del Consell Departamental dels Pirineus Orientals.

Si ens centrem en la situació a l'Estat espanyol —que és determinant, perquè és on s'inscriu molt majoritàriament la comunitat de llengua catalana—, constatem que el català és exclòs de l'oficialitat estatal —reservada en exclusiva al castellà. Això fa d'Espanya un exemple típic de plurilingüisme desigual, a diferència d'estats plurilingües igualitaris com Suïssa, Bèlgica o el Canadà. D'altra banda, com veurem, el règim de doble oficialitat del català —a les Balears, al País Valencià i a Catalunya— tendeix a ser interpretat jeràrquicament, amb un tracte preeminent per al castellà, i en altres territoris —Aragó, el Carxe (Múrcia)— el català no hi és oficial. Una mostra flagrant del desinterès de l'Estat espanyol pel mandat constitucional (article 3, Constitució espanyola) de respecte i protecció de la diversitat lingüística és que, després de crear un Consell de les Llengües Cooficials l'any 2007, l'organisme només s'ha reunit en set ocasions al llarg de tretze anys (sic!). Certament, l'Estat espanyol no vol ser l'estat de la llengua catalana, i en el context difícil del plurilingüisme internacional el català necessita el suport incondicional d'un estat amb més pes que Andorra.

Una altra mostra de les contradiccions del règim de doble oficialitat és la sentència del Tribunal Constitucional [STC] 31/2010, de 28 juny, contra l'Estatut de Catalunya de 2006, que el modificava quan ja feia anys que havia estat aprovat en referèndum —i, per tant, el convertia en l'únic estatut d'autonomia no plebiscitat. En aquesta sentència es pot llegir l'afirmació següent d'estricta igualtat entre les dues llengües ofi-

cials, que justifica la supressió del caràcter preferent que l'Estatut atribuïa al català (punt 14a).⁹

Toda lengua oficial es, por tanto —también allí donde comparte esa cualidad con otra lengua española—, lengua de uso normal por y ante el poder público. También, en consecuencia, lo es el castellano por y ante las administraciones públicas catalanas, que, como el poder público estatal en Cataluña, *no pueden tener preferencia por ninguna de las dos lenguas oficiales*.

Però això no és cap inconvenient perquè unes pàgines més endavant la mateixa sentència doni preferència al castellà, confirmant que és l'única llengua oficial de la qual es pot establir el deure de coneixement —i anul·lant el punt de l'Estatut que ho establí per al català:

— *El art. 6.2 EAC sería inconstitucional y nulo en su pretensión de imponer un deber de conocimiento del catalán equivalente en su sentido al que se desprende del deber constitucional de conocimiento del castellano.* (punt 14b)

— un deber de naturaleza distinta al que sólo cabe predicar del castellano, esto es, como un deber que no es jurídicamente exigible con carácter generalizado. (punt 14b)

És a dir que, segons el Tribunal Constitucional, les dues llengües oficials són iguals i desiguals alhora (!).

En aquest marc, és evident que les restriccions estatals al reconeixement i a l'ús del català mereixen una reclamació permanent per part dels nostres representants i les nostres institucions.

Les polítiques lingüístiques de les institucions territorials

Si ens fixem ara en les polítiques lingüístiques que duen a terme les institucions dels territoris de llengua catalana, la primera qüestió que hem de considerar és la manca de coordinació entre unes i altres, un fet que té greus repercussions en tots els aspectes. El Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986) ja va identificar clarament aquest problema, i va apuntar en les seves resolucions (Segon Congrés, 1989) la necessitat d'adoptar sistemes de coordinació semblants als de la Unió Lingüística Neerlandesa (*Taalunie*):

— Un Consell de la Llengua i de les Lletres, que agrupi les institucions acadèmiques i les grans organitzacions culturals.

— Una Comissió Interparlamentària, amb representants de les cambres legislatives, que pugui assegurar la coherència entre els marcs legals.

9. Les cursives en les citacions són nostres.

— Un Comitè Intergovernamental, integrat pels consellers de les àrees culturals, a fi que l'acció executiva dels governs sigui també concertada.

Des d'aleshores poca cosa s'ha fet en aquesta línia, i els inconvenients són ben visibles en l'espai comunicatiu, en els sistemes educatius i en el mercat cultural en general. Tan sols la Fundació Ramon Llull, vinculada a l'Institut Ramon Llull, reflecteix embrionàriament aquesta intenció de coordinar les polítiques lingüístiques i culturals. Aquest és un dels punts més importants per a la consolidació del futur de la llengua catalana.

La visibilitat internacional que té actualment la dinàmica catalana probablement permet situar Catalunya en el món com un focus important de transformació democràtica, també en la construcció d'un plurilingüisme equitatiu, reactivant la xarxa que havia aconseguit iniciatives reeixides (UNESCO-Linguapax, PEN, CIEMEN...). És previsible que una acció sistemàtica i persistent dels nostres representants en aquest front internacional tindria efectes positius, si ens organitzem amb convicció, articulament els representants polítics —parlamentaris europeus, estatals i autonòmics—, els governs i els poders locals, el món acadèmic i universitari, les grans associacions i el suport de la societat civil. Hem d'interpel·lar enèrgicament les institucions estatals i internacionals, perquè aclareixin si és possible la igualtat lingüística sense sobirania política, o ens confirmen que no hi ha altre camí que la independència, per arribar a la igualtat.

Ara bé, tant la coordinació general de la comunitat lingüística com la seva projecció internacional conjunta pressuposen l'existència a cadascun dels territoris de llengua catalana d'un projecte de política lingüística consistent, que doni visibilitat als objectius de plena recuperació de la llengua i asseguri el suport a l'exercici dels drets lingüístics dels ciutadans.

En la formulació d'aquest tipus de polítiques, hi ha un precedent que valdria la pena recordar i actualitzar: el Pla General de Normalització Lingüística (PGNL, 1995) que es va elaborar a Catalunya en els primers anys noranta, com a marc estratègic per a tota la societat.

El procés es va iniciar amb la creació el 1991 del Consell Social de la Llengua Catalana, que no tenia aleshores una funció merament consultiva com ara, sinó que era un òrgan de concertació entre els representants dels principals agents socials —les administracions, l'empresariat, els sindicats, els mitjans de comunicació, etc.— per a establir de comú acord els objectius, les estratègies i les etapes del procés de recuperació de l'ús social normal del català.

El PGNL aprovat l'any 1995 es caracteritzava per ser un marc estratègic comú per a tots els organismes que vertebraven la societat, que servia de referent en relació amb els objectius específics de cada sector i de cada territori i que havia de ser avaluat i actualitzat periòdicament.

El cas és, però, que a partir de l'aprovació de la Llei de política lingüística de 1998 el PGNL va caure en l'oblit i el Consell Social es va transformar en un òrgan assessor, per més que a les Balears també es va crear un Consell Social de la Llengua —que ha elaborat documents interessants de planificació lingüística indicativa, però de poca

transcendència executiva— i que més recentment s'hagi creat al País Valencià un Consell Social de les Llengües també de naturalesa consultiva i propositiva.

Sembla evident la necessitat de situar de nou en primer terme les polítiques de diversitat lingüística i cultural, a fi que serveixin de lideratge i de suport al comportament lingüístic de les organitzacions i de les persones en la consecució d'un pluralisme lingüístic equitatiu.

Un dels punts que mereix la màxima atenció, com ja hem dit anteriorment, són les *estratègies lingüístiques de les empreses i organitzacions* de tot tipus, en el plurilingüisme de les quals cal situar el català com a llengua clarament disponible en les comunicacions amb els ciutadans. L'experiència quebequesa demostra que la regulació del comportament lingüístic dels professionals és un sistema legítim i efectiu d'evitar la marginació de la llengua oficial pròpia, amb tres línies complementàries:

- Assegurar la capacitació en català del personal en els processos de selecció, acolliment, formació i distribució.
- Adequar els sistemes tecnològics a l'ús del català.
- Establir uns criteris que assegurin la disponibilitat i l'oferta activa¹⁰ del català en les comunicacions amb el públic.

No podem ignorar que hi ha traves importants per a la realització d'un projecte d'aquest tipus. Però, davant d'aquestes traves, cal redoblar les denúncies i les mobilitzacions per a superar-les.

Necessitem una legislació d'acollida dels nous ciutadans que ens permeti incorporar-los al coneixement i l'ús del català. Si tenim en compte que entorn del 41 % de la població estrangera de l'Estat espanyol es concentra a la zona de llengua catalana (dades INE, 2020), estem plenament legitimats per a reclamar recursos i competències proporcionals per a atendre aquesta realitat. Un referent en aquest sentit és de nou l'acord assolit entre el Quebec i el Canadà sobre la gestió de la immigració, que estableix competències compartides en les quotes, les procedències, la distribució i l'acolliment dels nouvinguts.¹¹

En altres camps cal reclamar també un marc equitatiu: un codi de consum que respecti el dret dels clients i usuaris a ser atesos en català, i el dret dels professionals a treballar-hi, sempre que la naturalesa de la feina no comporti l'ús d'altres llengües; una legislació de cinema i audiovisual que no relegui el català a situacions marginals; un sistema d'intercanvis en comunicació i cultura que consolidi l'espai català de comunicació... Tal vegada des del ciberespai, on no hi pesen tant les traves i les interposicions polítiques, es pot expandir un àmbit de comunicació més respectuós amb el català i amb el pluralisme lingüístic.

10. El principi d'oferta activa establert pel Govern federal del Canadà mereix la màxima atenció (vegeu <https://www.clo-ocol.gc.ca/fr/ressources/fonctionnaires/outil-offre-active>, consulta: febrer 2021).

11. Podeu veure el text de l'acord a l'adreça <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/corporate/mandate/policies-operational-instructions-agreements/agreements/federal-provincial-territorial/quebec/canada-quebec-accord-relating-immigration-temporary-admission-aliens.html> (consulta: febrer 2021).

Els comportaments lingüístics personals

És en el marc de tot el que hem comentat fins ara que hem de situar la indiscutible importància dels comportaments lingüístics personals, perquè tota l'acció col·lectiva que cal mobilitzar en els altres nivells procedeix de la suma d'iniciatives personals, i, recíprocament, perquè tots els comportaments personals s'inscriuen en el marc social i en són un reflex.

Les pautes de comportament lingüístic s'adquireixen al llarg del procés de socialització —en primer lloc, la socialització inicial o primària que té lloc en l'entorn familiar i escolar; progressivament en les socialitzacions secundàries que comporta l'accés a estudis superiors o a un lloc de treball, el trasllat a un altre lloc de residència... És així com es van configurant uns hàbits de comportament —també lingüístics— que són en bona part inconscients, més que fruit de decisions reflexives.

En aquests comportaments, hi influeix també el reflex de les persones que cadascú té com a models de referència; així, el comportament lingüístic de les figures públiques rellevants tendeix a ser reproduït per aquells que s'hi emmirallen. D'aquí ve la importància que no abandonin el català sense necessitat i que vetllin per la qualitat de l'expressió.

El funcionament del mercat i la mediació tecnològica de les comunicacions constitueixen uns altres mecanismes de condicionament social dels comportaments personals: determinen en molts casos què podem fer en la nostra llengua i què no.

Com acabem de veure, el funcionament lingüístic de les organitzacions —l'existència o no de disponibilitat lingüística en català— no sols condiciona les nostres opcions, sinó que també esdevé una font de normes socials de comportament lingüístic per a totes les persones. Per això és important distingir entre els *comportaments lingüístics particulars* —que són eminentment lliures, subjectes només a la persuasió i al convenciment individual— i els comportaments lingüístics professionals —que, com tots els altres comportaments laborals, poden ser regulats per les institucions polítiques o per les mateixes organitzacions, en funció dels contractes de treball.

Aquest és, esquemàticament, el marc social en què es configuren els hàbits lingüístics personals, que són difícilment modificables, un cop consolidats, amb sistemes de persuasió i decisions conscients. Pensem, per exemple, en la dificultat d'abandonar els hàbits alimentaris o l'hàbit de fumar, per més que estiguem plenament convençuts que ho hauríem de fer (Marí, 2012).

D'aquesta manera, en la configuració dels comportaments personals, tenen una importància especial els moments de canvi propicis al que s'ha anomenat una *muda lingüística* (González *et al.*, 2014).

A part de l'orientació de les parelles —especialment, quan hi ha més d'una llengua familiar— sobre l'educació plurilingüe dels infants en la socialització inicial, hi ha moments en què la receptivitat a nous tipus de comportament lingüístic és més alta, sobretot si compten amb el suport del context social:

- L'accés als diferents nivells educatius.
- La iniciació a les tecnologies de la informació i la comunicació.

- L'accés a un lloc de treball.
- Un canvi de residència.
- La incorporació dels nouvinguts a la societat receptora.

Totes aquestes són ocasions que cal tenir en compte si es vol reorientar les actituds i els hàbits personals de comportament lingüístic, més resistents al canvi en altres moments.

LA NECESSITAT D'UNA ÀMPLIA CONVOCATÒRIA A L'ACCIÓ CONCERTADA

En conclusió, el futur del català, per més que depèn del comportament lingüístic de cadascú, reclama que la suma dels comportaments individuals modifiqui les decisions dels col·lectius, de les organitzacions i de les institucions, a tots els nivells.

Per això volem acabar subratllant que la comunitat de llengua catalana té davant seu l'oportunitat de contribuir d'una manera decisiva a construir un futur que valgui la pena per a tot el món, i no sols des del punt de vista lingüístic: un futur ecològicament sostenible, econòmicament just i culturalment respectuós amb la diversitat i el plurilingüisme. És en aquest marc que el futur de la llengua catalana trobarà les millors condicions. I podem confiar en aquesta capacitat col·lectiva perquè ja tenim l'experiència d'haver mobilitzat iniciatives semblants d'abast internacional en el passat.

En els aspectes específicament lingüístics, fa anys que es parla de la necessitat d'un nou congrés internacional de la llengua catalana o, fins i tot, de convocatòries més àmplies, com va ser en el seu moment el Congrés de Cultura Catalana. El context actual ho reclama i tenim la capacitat de fer-ho si ens organitzem adequadament. Per això volem acabar fent una crida al món acadèmic —que hauria de ser, en termes idonis, qui prengué la iniciativa— perquè promogui la convocatòria d'un esdeveniment col·lectiu d'aquest tipus.

Les universitats agrupades en la Xarxa Vives i les institucions acadèmiques que acaben de comprometre's a una acció conjunta —l'Institut d'Estudis Catalans, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i la Universitat de les Illes Balears— trobarien, sens dubte, el suport de les organitzacions de la societat civil, dels consells socials i de les institucions polítiques per dur a terme un esdeveniment com el que hem descrit, que aglutinés tota la societat en un projecte de futur intercultural i plurilingüe equitatiu i vàlid per al conjunt de la societat. I, el futur de la llengua catalana, hi trobaria el marc idoni per a la seva consolidació.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CARDÚS, S. (dir.) (2020). *Informe sobre la cohesió social a la Catalunya del segle XXI* [en línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. <<https://cohesio-social.iec.cat>> [Consulta: febrer 2021].

- CASTELLS, M. (2004). «Globalització i identitat: Una perspectiva comparada». *Idees*, núm. 21 (gener-març).
- COPE, B.; KALANTZIS, M. (1997). *Productive diversity: A new, Australian model for work and management*. Annandale, New South Wales: Pluto Press Australia.
- DOMINGO, A. (2014). «Balanç i perspectiva demogràfica del conjunt dels territoris de llengua catalana». A: *II Jornada sobre Llengua i Societat als Territoris de Parla Catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Enquesta (2015). *Coneixement i ús social del valencià: Enquesta 2015: Síntesi de resultats*. València: Generalitat Valenciana.
- EULIB, 2014 = MELIÀ, J.; VANRELL, M. (coord.) (2018). *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi*. Versió corregida. Palma: Conselleria de Cultura.
- EULP, 2013 = *Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població a Catalunya 2013* (2018). Volum 1: *Coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- EULP, 2018 (2019). *Els usos lingüístics de la població de Catalunya: Resultats de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població. 2018*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- GIFREU, J. (2003). «Digitalització, comunicació i identitat en temps de crisi». *Idees*, núm. 18.
- GONZÀLEZ, I.; PUJOLAR, J.; FONT, A.; MARTÍNEZ, R. (2014). *Llengua i joves: Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana* [en línia]. Barcelona: Direcció General de Joventut. <https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/JOVENTUT_documents/arxiu/publicacions/col_estudis/ESTUDIS30.pdf> [Consulta: febrer 2021].
- GRIN, F. (ed.) (2018). *The MIME Vademecum: Mobility and inclusion in multilingual Europe* [en línia]. Grandson, Suïssa: Artgraphic Cavin SA. <<https://www.mime-project.org/>> [Consulta: febrer 2021].
- HELLER, M. (2003). «Globalization, the new economy and the commodification of language and identity». *Journal of Sociolinguistics*, vol. 7, núm. 4.
- JUNYENT, C.; ZABALLA, B. (2020). *El futur del català depèn de tu*. Barcelona: La Campana.
- MARÍ, I. (2003). «Del debat a l'acció col·lectiva». *L'Espill*, núm. 15.
- (2008). «La voluntat de comunicar com a objectiu primordial en l'aprenentatge d'una L2». *Caplletra* [en línia], núm. 45 (tardor). <<https://ojs.uv.es/index.php/caplletra/article/view/4795>> [Consulta: febrer 2021].
- (2012). «Els usos lingüístics: tres consideracions sobre la delimitació conceptual, la consolidació i la modificabilitat». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 22. Disponible en línia a: <http://revistes.iec.cat/index.php/TSC/article/view/54787/pdf_383> [Consulta: febrer 2021].
- MAS MIRALLES, A. (2018). «El valencià segons l'enquesta del SIES de 2015». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 28. Disponible en línia a: <http://revistes.iec.cat/index.php/TSC/article/view/142870/pdf_1424> [Consulta: febrer 2021].
- PGNL (1995) = *Pla General de Normalització Lingüística: Aprovat pel Govern de la Generalitat de Catalunya el dia 7 de març de 1995* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. <<https://drac.cultura.gencat.cat/handle/20.500.12368/498>> [Consulta: febrer 2021].
- PRATS, M.; RAFANELL, A.; ROSSICH, A. (1990). *El futur de la llengua catalana*. Barcelona: Empúries.
- Qüestions d'estat* (2014) = BOTRAN, A.; FRANQUESA, R.; GIMENO, M. (coord.). *Qüestions d'es-*

- tat: Reflexions per al país del futur* [en línia]. Resum dels debats «Qüestions d'estat» celebrats el 2013. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Òmnium Cultural. <[https://www.iec.cat/Comunicacio_IEC/Qüestions_estat.pdf](https://www.iec.cat/Comunicacio_IEC/Questions_estat.pdf)> [Consulta: febrer 2021].
- SANZ ESQUER, J. (2018). *L'evolució de la transmissió lingüística intergeneracional del català als Països Catalans durant el segle XXI* [en línia]. Treball de fi de grau dirigit per Ernest Querrol. Barcelona: UOC (maig). <<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/84685/6/jsanzeTFM0518mem%C3%B2ria.pdf>> [Consulta: febrer 2021].
- SEGON CONGRÉS (1989) = *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Vol 1: *Convocatòria, inauguració, clausura, conclusions i congressistes*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.
- «Sentència STC 31/2010 del Tribunal Constitucional» (2010). *Boletín Oficial del Estado*, núm. 172 (17 juliol).
- TOMLINSON, J. (2000). «Globalization and cultural identity». A: HELD, D.; MCGREW, A. (ed.). *The global transformations reader*. Cambridge: Polity Press.
- TORRES-PLA, J. (2019). «L'ús familiar i la transmissió lingüística intergeneracional». A: GENERALITAT DE CATALUNYA. DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA; XARXA CRUSCAT-IEC. *Els usos lingüístics als territoris de llengua catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- UNESCO (2003) = UNESCO AD HOC EXPERT GROUP ON ENDANGERED LANGUAGES. *Language vitality and endangerment. Document submitted to the International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages* (París, 10-12 de març de 2003) [en línia]. <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Language_vitality_and_endangerment_EN.pdf> [Consulta: febrer 2021].
- VIDAL, P. (2018). *El catanyol es cura: Interferències castellà-català*. Barcelona: Barcanova.
- WARSCHAUER, M. (2001). «Language, identity and the Internet». *Mots pluriels* [en línia], núm. 19 (octubre). <<http://motspluriels.arts.uwa.edu.au/MP1901index.html>> [Consulta: febrer 2021].
- WILLIAMS, G. (2005). «Language and the new economy». A: MASIP, P.; ROM, J. (ed.). *La utopia digital en els mitjans de comunicació: dels discursos als fets. Un balanç - III Congrés Internacional Comunicació i Realitat*. Barcelona: Universitat Ramon Llull. Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna.